

วารสารปรัชญาปริทรรศน์

JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION

ISSN: 1513-6620 (Print) x ISSN: 2773-9643 (Online)

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index>

Research Article

พระคณศ: นวัตกรรมสังคมบนความศรัทธา

Ganesha: Social Innovation on Faith

ณัฏริชา จุฑานพรัตน์^{1*} & ฉัตรวิรัช องค์กรงษ์²

Nacharicha Juthanopparatana^{1*} & Chatwaran Ongkasinha²

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author*

1. ณัฏริชา จุฑานพรัตน์*

Nacharicha Juthanopparatana

มหาวิทยาลัยรังสิต

Rangsit University, Thailand.

Email:

nacharicha.juthanopparatana@gmail.com

2. ฉัตรวิรัช องค์กรงษ์

Chatwaran Ongkasinha

มหาวิทยาลัยรังสิต

Rangsit University, Thailand.

Email: Ongkasinha.cwr@gmail.com

คำสำคัญ:

พระคณศ; สัญญะ; นวัตกรรมสังคม;

ความหลากหลาย

Keywords:

Ganesha; Signs; Difference;

Ganesha in Thai Society

Article history:

Received: 01/06/2023

Revised: 12/07/2024

Accepted: 01/08/2024

Available online: 02/12/2024

How to cite:

Juthanopparatana, N. & Ongkasinha, C. (2024). Ganesha : Social Innovation on Faith. *Journal of Philosophical Vision*, 29 (2), 162-173.

ABSTRACT

This research was qualitative research. The objectives were 1) to study and collect beliefs, rituals and analyze the existence of beliefs about Ganesh 2) to study the social innovation of Ganesh's faith and 3) to analyze the diversity in faith towards Ganesha. In-depth interviews were using and there are 15 key informants in total.

This results to present beliefs, rituals, the existence of beliefs and social innovation of Ganesha's beliefs in Thai society. The study found that, belief in Ganesha can be reflected through the sculpture and Ganesh Chaturthi ceremony, that causes popular trends, sacred objects, paintings, and the creation of various postures of Ganesha, demonstrating the harmonious integration of cultures. The sign of success and respect for Ganesha arises from construction of meaning from people in society through rituals, chants, worship, etc. under the culture of that area. Although, Thai society has Buddhism as the core of beliefs, worship of Lord Ganesha may be viewed as superstition cause the Lord Ganesha to be devalued and there is something else. Therefore, the respect and worship of Lord Ganesha was dismantled by dismantling the concept of reclining Buddhism and create a new meaning of Ganesha, such as being a god who can ask for anything and is the god of success. Buddhism and Ganesha are polar opposites, Thai Buddhists can harmonize between these two beliefs. Therefore, Thai society is Buddhist, but with the current social, economic and political instability causing people in society to fear uncertainty. The belief and faith therefore play a role and influence in being dependent on life. Therefore, there was a business related to belief and faith in Lord Ganesha. This is a social innovation developed with creativity and help solve problems and meet the needs of society.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและรวบรวมคติความเชื่อ พิธีกรรม และวิเคราะห์การดำรงอยู่ของคติความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศ 2) ศึกษาวัตรกรรมสังคมทางความเชื่อของพระคเณศ 3) วิเคราะห์ความหลากหลายในศรัทธาที่มีต่อพระคเณศ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก มีผู้ให้ข้อมูลหลักรวม 15 คน

ผลการวิจัยพบว่า คติความเชื่อ พิธีกรรม และวัตรกรรมสังคมทางความเชื่อของพระคเณศ สามารถสะท้อนผ่านงานประติมากรรม และพิธีคเณศจตุรฤตี ที่ก่อให้เกิดกระแสนิยม วัตถุมงคล ภาพวาด และการสร้างพระพิมพ์เศปางต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมกันอย่างกลมกลืน โดยสัญลักษณ์แห่งความสำเร็จ และการนับถือพระคเณศเกิดจากการประกอบสร้างความหมายจากคนในสังคมผ่านพิธีกรรม บทสวด การบูชา ฯลฯ ภายใต้วัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ แม้สังคมไทยจะมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางของความเชื่อ งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์การรื้อสร้างแนวคิดที่สมานพระพุทธรูป และสร้างความหมายของพระคเณศขึ้นมาใหม่ โดยเป็นเทพที่ขี้อะไรก็ได้ และเป็นเทพแห่งความสำเร็จ จะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปกับพระคเณศมีความเป็นคู่ตรงข้ามที่ไม่มีความขัดแย้งกัน ชาวไทยพุทธสามารถอยู่ระหว่างความเชื่อทั้งสองสิ่งได้อย่างกลมกลืน ดังนั้นแม้สังคมไทยจะนับถือศาสนาพุทธแต่ด้วยความไม่มั่นคงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในปัจจุบัน ทำให้คนในสังคมกลัวความไม่แน่นอน ความเชื่อและความศรัทธาจึงเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในการเป็นที่พึ่งให้กับชีวิต ก่อให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและความศรัทธาในพระคเณศ ซึ่งเป็นวัตรกรรมทางสังคมซึ่งได้รับพัฒนาขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์ และช่วยแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคม

1. บทนำ

ในอดีตมนุษย์มีความเชื่อทางศาสนา และมีความหวาดกลัวต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเกิดจากสิ่งใด ด้วยเหตุนี้จึงมีการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นการลดความหวาดกลัว และเพื่อหาสิ่งคุ้มครองตนเองให้ปลอดภัย จนกระทั่งในปัจจุบันแม้สังคมจะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ยังคงไม่สามารถตอบสนองความต้องการ และอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างได้ตามที่หลาย ๆ คนต้องการได้ ดังนั้น ความเชื่อ และความศรัทธาในทางศาสนา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่เหนือธรรมชาติ เช่น การนับถือเทวดา หรือเทพเจ้าต่าง ๆ ตามความเชื่อของแต่ละศาสนาที่ตนเองนับถือ จึงมีอิทธิพลในการอธิบายปรากฏการณ์ ต่าง ๆ ช่วยให้คนในสังคมมีความเข้าใจ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดียมาแต่โบราณในหลาย ๆ ด้าน เช่น ศาสนา ศิลปกรรม ประเพณี เป็นต้น หนึ่งในเทพเจ้าฮินดูที่ชาวพุทธในประเทศไทยให้ความเคารพบูชากันมากคือ “พระคเณศ” โดยในสังคมไทยมีชื่อเรียกที่หลากหลาย โดยพระคเณศเป็นเทพเจ้าที่ขจัดอุปสรรค เป็นเทพแห่งความฉลาดรอบรู้ ในศิลปวิทยาต่าง ๆ (สุรศักดิ์ ทอง, 2553, น.109) ทำให้พระคเณศได้รับการเคารพบูชาจากผู้ที่มีศรัทธาเป็นอันดับแรกก่อนเทพเจ้าองค์อื่น ๆ

คติการเคารพบูชาพระคเณศในประเทศไทย มีลำดับตามสมัยของประวัติศาสตร์ตามอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียทางศาสนา 2 สาย คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา ในสมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงยุคของกรุงรัตนโกสินทร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีในราชสำนัก มีการกล่าวถึงพระคเณศในเอกสารโบราณต่าง ๆ เช่น พระราชพงศาวดาร โคลงเฉลิมพระเกียรติ วรรณคดี บทไหว้ครู ตลอดจนถึงหลักฐานทางด้านจิตรกรรมและประติมากรรมที่มีให้พบเห็นอยู่เป็นจำนวนมาก จนกระทั่งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวรรณคดีสโมสรขึ้นในปี พ.ศ.2475 และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชลัญจกรรูปพระคเณศ (จิรัสสา คชาชีวะ, 2540, น.122) และมีการสร้างเทวาลัยพระคเณศไว้ที่พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม โดยพระราชทานนามว่า เทวาลัยคเณศร์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ได้ประกาศให้ใช้รูปพระคเณศเป็นตราสัญลักษณ์ประจำหน่วยงาน กรมศิลปากร (กรมศิลปากร, 2540, น.17) และต่อมายังมีการใช้พระคเณศเป็นตราประจำมหาวิทยาลัยศิลปากร (กิตติ วัฒนสมหาตม์, 2540) ในปัจจุบันนอกจากสถานที่หน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชนที่มีการสร้างรูปเคารพองค์พระคเณศขึ้นบูชาแล้ว ยังพบ ว่าตามศาสนสถาน และวัดต่าง ๆ มีการสร้างรูปเคารพขององค์พระคเณศประดิษฐานภายใน ซึ่งมีประชาชนที่นับถือคติฮินดูแบบดั้งเดิม และประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธที่มีความศรัทธาในพระคเณศเข้าไปสักการบูชา และยังมีการจัดสร้างวัตถุมงคลในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นรูปเคารพของพระ พินาศ ตามความเชื่อเพื่อให้ชาวพุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาได้เข้าหาบูชากันอย่างแพร่หลาย จนกลายเป็นกระแสนิยมบูชาพระคเณศของชาวพุทธทั่วประเทศ นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2556 วัดไตรมิตรวิทยารักษ์ จ.สมุทรปราการ ได้ริเริ่มการจัดงาน “คเณศจตุรฤตี” หรืองานเฉลิมฉลองเนื่องในเดือนประสูติของพระคเณศ (กิตติ วัฒนสมหาตม์, 2546, น.99)

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระคเณศในปัจจุบัน นอกเหนือจากความเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าแห่งอุปสรรค เทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการและการอำนวยความสะดวก ยังมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากการนับถือลัทธิทรงเจ้าที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างแพร่หลาย และหนึ่งในบรรดาเทพเจ้าที่ได้รับความนิยมให้มีการประทับทรงคือ พระคเณศ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้คติความเชื่อเรื่องพระคเณศได้ถูกปรับเปลี่ยนจากคติความเชื่อเดิมที่อยู่ ในสถานภาพแห่งการเป็นเทพเจ้าระดับสูงมีลักษณะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้กลายเป็นเทพเจ้าที่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์ และสามารถช่วยเหลือมนุษย์ในลักษณะของความเป็นรูปธรรมได้มากขึ้นกล่าวคือ สามารถสื่อสาร หรือรับฟังความทุกข์ร้อนของมนุษย์ อีกทั้งสามารถที่จะบำบัดโรคร้ายไข้เจ็บ ประทานโชคลาภ แก่บรรดาสาธุศิษย์ และผู้ที่ให้ความเคารพศรัทธา

ปัจจุบันรูปเคารพพระคเณศ และการทำพิธีกรรมนั้นสามารถพบได้ในสถานที่ทั่วไปในสังคมไทยอย่างแพร่หลาย เนื่องจากพระคเณศเป็น “เทพสากล” (Universal God) และยังแสดงให้เห็นว่า คติการเคารพพระคเณศในปัจจุบัน ได้มีอิทธิพลแพร่หลายเข้าไปสู่ ศาสนสถานของพุทธศาสนา ทั้งนี้ปรากฏว่าตามวัดต่าง ๆ มีการสร้างรูปพระคเณศขึ้นให้ประชาชนได้สักการบูชาทั้งในรูปวัตถุมงคลหรือเครื่องรางของขลัง และยังพบว่า มีพิธีกรรมที่พระภิกษุสงฆ์ที่ดำรงอยู่ในฐานะผู้นำและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้นำความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศมาเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรม อีกทั้งมีการสร้างรูปเคารพและจัดสร้างวัตถุมงคลพระคเณศ รวมทั้งจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ชาวพุทธเคารพบูชาพระคเณศไปในทางพุทธพาณิชย์ ขณะที่ประชาชนในสังคมไทยบางส่วน

ไม่ได้เคารพบูชาพระคเณศตามคตินิยมที่สืบมาแต่เดิม แต่เคารพบูชาพระคเณศในฐานะเทพเจ้าผู้ลบล้างบาปทุกสิ่ง และหวังพึ่งแต่เพียงอำนาจของพระคเณศตามที่ตนเองร้องขอเท่านั้น

แม้กระแสนิยมการเคารพบูชาพระคเณศในปัจจุบันจะไม่ได้แพร่หลายเมื่อเทียบกับกระแสของจิตูคามราม เทพในอดีตที่ผ่านมา หากแต่ย้อนกลับไปจะพบว่าความนิยมในการเคารพบูชาพระคเณศได้อยู่คู่กับชาวพุทธใน สังคมไทยมาอย่างยาวนาน และยังคงได้รับความนิยมอย่างไม่เสื่อมคลาย ทั้งที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา อเทวนิยม แต่พระคเณศเป็นเทพเจ้าในศาสนาเทวนิยม (กิตติพงษ์ บุญเกิด, 2552, น.1) ซึ่งค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ และงานสร้างสรรค์ต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับพระคเณศ ในสังคมไทยนั้นได้ฝังตัว และให้คุณค่าทาง วัฒนธรรม จนกลายเป็นทุนวัฒนธรรมซึ่งสามารถพัฒนาให้เกิดคุณค่าและมูลค่าต่อไป

แนวคิดของ ฌากส์ แดร์ริดา นับว่าเป็นความท้าทายและชวนให้หาคำตอบ สืบค้น ล้วงลึกถึงสิ่งที่เกิดขึ้นต่อ การบูชา เลื่อมใส ศรัทธาต่อปรากฏการณ์และต่อกระแสวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเคารพบูชาและการมีศรัทธา ต่อพระคเณศในสังคมไทย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจในการศึกษาเรื่อง “พระคเณศ : สัญลักษณ์ความหลากหลาย ในสังคมไทย” ซึ่งเป็นการศึกษาค้นคว้าถึงเรื่องราวความศรัทธาของประชาชนในสังคมไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึง ปัจจุบันที่มีต่อพระคเณศว่าเป็นอย่างไร เหตุใดชาวพุทธในสังคมไทยถึงยอมรับนับถือพระคเณศอย่างมั่นคงไม่ เสื่อมคลายมาเป็นเวลานาน คติความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศที่ปรากฏเป็นที่รับรู้ของคนไทยนั้นสัมพันธ์และมี อิทธิพลที่ทำให้คติความเชื่อเรื่องพระคเณศยังคงดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างไร ตลอดจนการวิเคราะห์ที่หยิบยืม แนวคิดความหลากหลาย การก่อสร้าง และความเป็นอื่น มาเป็นกรอบเชิงความคิด โดยผลการวิจัยนี้อาจทำให้ เห็นถึงความหลากหลายของสังคมไทย ในการนับถืออรูปเคารพที่สถาปนาอยู่ในสัญลักษณ์อื่นๆที่หลากหลาย หลักการวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษา น่าจะเป็นกรอบโครงเชิงความคิดอย่างกว้างๆ ให้นำไปสู่การวิเคราะห์ในรูปเคารพอย่างอื่นที่ฝังตัวอยู่ในสังคมไทย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) ศึกษาและรวบรวมคติความเชื่อ พิธีกรรม และวิเคราะห์การดำรงอยู่ของคติความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศ
- 2) ศึกษาวัฒนธรรมสังคมทางความเชื่อของพระคเณศ
- 3) วิเคราะห์ความหลากหลายในศรัทธาที่มีต่อพระคเณศ

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีค้นคว้าเอกสาร และใช้การ สัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านพระคเณศ ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคม และวัฒนธรรม และประชาชน จำนวนรวม 15 คน

4. ผลการวิจัย

4.1 ตำแหน่งแห่งที่ของพระคเณศ

พระคเณศอยู่ในความรับรู้ของผู้คนในดินแดนไทยปัจจุบันมาอย่างยาวนาน อาจกล่าวได้ว่ามีการนับถือและบูชาพระคเณศในฐานะที่เป็นเทพชั้นรองมาตั้งแต่สมัยก่อนสถาปนาเมืองสุโขทัย จนกระทั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้มีการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อเกี่ยวกับพระคเณศให้เป็นเทพผู้จัดอุปสรรค และเป็นเจ้าแห่งศิลปะวิทยา โดยมีเผยแพร่คติต่าง ๆ ผ่านบทละครและพระราชนิพนธ์ อาทิ หนังสือพระเป็นเจ้าของพราหมณ์ บทละครเบิกโรงเรื่องดึกดำบรรพ์ บทละครเรื่องสามัคคีเสวก เป็นต้น คติความเชื่อที่พระคเณศเป็นเทพผู้จัดอุปสรรค และเป็นเจ้าแห่งศิลปวิทยาดังกล่าวได้สืบทอดมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีอิทธิพลต่อกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับงานศิลปะและกลุ่มนักธุรกิจเป็นอย่างมาก โดยสามารถสะท้อนผ่านงานประติมากรรมเทวรูปพระคเณศที่มักตั้งอยู่ตามร้านค้าและย่านธุรกิจ รวมไปถึงพิธีคเณศจรูถี ที่จัดขึ้นในปี พ.ศ.2538 นับเป็นการบูชาพระคเณศในไทยที่เรียกได้ว่าเป็นกระแสที่ทำให้เกิดความนิยมอย่างกว้างขวางภายในเวลาอันรวดเร็ว ส่งผลให้ในเวลาต่อมา มีการสร้างรูปเคารพพระคเณศขึ้นเป็นจำนวนมากในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วัตถุมงคล ภาพวาด ฯลฯ โดยที่มีทั้งกระแสการสร้างเลียนแบบโบราณวัตถุและสร้างสรรค์เป็นปางใหม่นอกจากความนิยมที่สะท้อนผ่านวัตถุมงคล ภาพวาด บทความและสื่อต่าง ๆ แล้วนั้น การสร้างพระพินาศขนาดใหญ่ (ที่สุดในโลกหรือในประเทศ) ก็ได้รับความนิยมเช่นกัน สอดคล้องไปกับกระแสความนิยมการถูกบันทึกในสถิติโลก โดยมีพื้นฐานจากความเชื่อเรื่องผลบุญและอาจมีผลประโยชน์ด้านอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยที่ไม่เพียงแต่จะสะท้อนแรงศรัทธาของผู้สร้างแล้ว ก็ยังสะท้อนไปถึงรสนิยมของไทยอีกด้วย ทำให้ในแต่ละครั้งที่มีการสร้างพระคเณศขนาดใหญ่ จะเกิดปรากฏการณ์การประโคมข้าวของสื่อและการแห่กันไปกราบไหว้บูชากันอย่างเนืองแน่น แสดงให้เห็นถึงลักษณะการบูชาของคนไทยที่นิยมการเดินทางไปกราบไหว้แสวงบุญยังสถานที่ต่าง ๆ โดยความนิยมในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็มักแปรผันไปตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจของประเทศขาดสภาพคล่อง ก็มักเกิดกระแสการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นอย่างเสมอ

สำหรับประเทศไทยที่คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธนั้น การนับถือเทพเจ้าในศาสนาอื่นก็สามารถทำได้โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดแปลกแต่อย่างใด ด้วยเพราะเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมจากการติดต่อกับต่างชาติที่มีมาอย่างยาวนานจนไม่สามารถแบ่งแยกความเชื่อต่าง ๆ ออกจากกันอย่างสิ้นเชิง การนับถือพระพินาศจึงเปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของชาวไทยพุทธ

การซื้อ หรือที่เรียกว่า ให้เช่า บูชา ก็เป็นการตอกย้ำถึงแนวคิดในการสร้างพระพินาศให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว จึงไม่แปลกนักหากจะมีความเป็นธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งปัจจุบันได้ปรากฏศาสนสถานหลายแห่งที่พัฒนาจนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว (ศาสนสถานเชิงพาณิชย์) การประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระพินาศได้สะท้อนให้เห็นถึงความคลี่คลายในรูปแบบของการประกอบพิธี มีการลดทอนและเพิ่มเติมบางส่วนที่แตกต่างไปจากพิธีกรรมในประเทศอินเดีย ซึ่งพบว่า มีความพยายามทำให้พระคเณศมีความบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้นด้วยการเชิญพราหมณ์จากประเทศอินเดียมาเป็นผู้ประกอบพิธีอันเป็นการส่งเสริมความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ผู้คนเข้ามากราบไหว้อย่างไม่ล้าปากใจ ในขณะเดียวกันก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานกันระหว่าง

ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรมต่างๆที่นิมนต์พระให้เริ่มประกอบพิธีก่อนพราหมณ์ ขึ้นต้นด้วยการนมัสการพระพุทธรูปแล้วจึงเป็นคาถาที่ใช้บูชาเทพเจ้าฮินดู ไม่ถือเป็นความย้อนแย้งเนื่องจากประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก แต่มีการนับถือสิ่งอื่น ๆ ร่วมด้วย

4.2 สัญญะ และทุนทางวัฒนธรรม ผ่านความศรัทธาของพระคณศ

แนวคิดสัญวิทยา (Semiology) เป็นการศึกษากระบวนการต่าง ๆ ที่มนุษย์ในสังคมใช้ในการสื่อความหมาย จัดอยู่ในกลุ่มแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Functionalism) สัญศาสตร์แนวโครงสร้าง (Structural Semiotics) จึงเน้นถึง “โครงสร้าง” ในการสื่อความหมายของสัญญะแต่ละตัวเกิดจาก “ความสัมพันธ์” ที่สัญญะตัวนั้น ๆ มีกับสัญญะตัวอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมในระบบเดียวกัน

ความศรัทธาและนับถือพระคณศ สวรรวาลิกไปได้ถึงความเชื่อและความหวาดกลัวของมนุษย์ที่มีต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ มนุษย์จึงมีการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นการลดความหวาดกลัว และเพื่อหาสิ่งคุ้มครองตนเองให้ปลอดภัย การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นวัฒนธรรมทางความคิดที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจ เนื่องจากความสุขที่เกิดขึ้นในจิตใจนั้นเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ทั้งนี้เมื่อมองอย่างเชื่อมโยง สัญวิทยามุ่งให้ความสนใจไปที่ตัวสารและการตีความหมายของผู้รับสารเป็นสำคัญ ภายใต้องค์ประกอบ 3 ส่วนคือ 1) สัญญะ (Sign) คือ สัญญะประเภทต่าง ๆ เช่น ภาษา รูปภาพ เสียง อาหาร รูปร่าง เสื้อผ้า ฯลฯ ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้จะมีวิธีการสืบทอดความหมาย (Meaning) และมีความสัมพันธ์กับผู้ใช้สัญญะ เนื่องจากสัญญะเหล่านี้เกิดจากการประกอบสร้าง (Construct) ความหมายของผู้คนในสังคม 2) รหัส (Code) คือ สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม รหัสจะทำให้คนในสังคมเข้าใจการดำรงอยู่ทางสังคมของตน และ 3) วัฒนธรรม (Culture) คือ สิ่งที่กำหนดสัญญะและรหัส เนื่องจากทั้งสององค์ประกอบนี้ถูกสร้างและถูกใช้งานภายใต้บริบททางวัฒนธรรม หากบริบทนั้นถูกเปลี่ยนแปลงไป สัญญะและรหัสจะถูกเปลี่ยนแปลงความหมายเช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ความนับถือศรัทธาของปวงชนไม่ว่าจะชาติภาษาใดที่มีต่อพระคณศ จึงถูกแปลความหมาย ผ่านรหัส ภายใต้วัฒนธรรมอันเป็นบริบทเฉพาะของพื้นที่นั้นๆ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม นำพาซึ่งความเข้าใจ สัญญะในรูปแบบอื่นๆ เช่นพิธีกรรม บทสวด การบูชา ฯลฯ เหล่านี้ในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน

ในขณะเดียวกันทฤษฎีสัญวิทยาตามทัศนะของ De Saussure และ Charles Sanders Peirce ซึ่งอธิบายไว้ว่า สัญญะมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ของจริง หมายถึง ความจริงทั้งหมดซึ่งภายในงานวิจัยนี้หมายถึงความจริงของพระคณศซึ่งเป็นเทพเจ้า ตัวหมาย หมายถึง ตัวสัญญะที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นตัวแทนของจริง โดยในงานวิจัยนี้กล่าวถึง สัญญะแห่งความสำเร็จ และความนับถือ และตัวหมายถึง คือ การที่คนในสังคมได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้สัญญะ เมื่อได้เห็นสัญญะจะเกิดแนวคิดจินตนาการภาพของจริงขึ้นมา คือ ภาพในใจ หรือภาพในความคิด โดยใช้ การวิเคราะห์แบบ Paradigmatic โดยวิเคราะห์แบบพิจารณาจากโครงสร้างเบื้องลึก (Deep Structure) ของตัวบท ซึ่งแยกระหว่างความหมายที่เปิดเผย ว่าในการบูชา และเคารพพระคณศมีพิธีกรรมทำอย่างไรบ้าง มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น กับความหมายแฝงเร้น เป็นความหมายที่บ่งบอกว่า แท้จริงแล้วตัวบทนั้นเกี่ยวข้องกับอะไร มีความหมายอะไรบ้าง

ความสำคัญอีกประการหนึ่งของสัญลักษณ์ก็คือ การถ่ายทอดความหมายจากสัญลักษณ์ที่เป็นส่วนย่อยให้แทนสัญลักษณ์รวมซึ่งเป็น การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Association) กล่าวคือ ผู้รับสารจะต้องมีคู่ของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับส่วนรวม การถ่ายทอดด้วยวิธีนี้เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารกระทำอยู่ตลอดเวลาด้วยการเลือกส่วนย่อยที่สามารถเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของส่วนรวมทั้งหมดมาใช้เป็น สัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความหมาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ตัวอักษรมาประกอบกันจนเกิดความหมาย หรือการวาดภาพเพื่อเล่าเรื่องราว จนมาถึงความเชื่อที่ถูกฝังลงในใจของคนในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ความศรัทธาและความเชื่อในพระคเณศถูกส่งผ่านในรูปแบบของเรื่องเล่า (narrative) ที่ผสมผสานความมหัศจรรย์ ความเข้าใจ ความเคารพ นับถือศรัทธา และความใกล้ชิด

แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม (Social Culture) ถูกนำมาใช้อธิบายในงานวิจัยนี้ด้วย เพื่อแสดงให้เห็นว่าการบูชาพระคเณศในสังคมไทยปัจจุบัน มีความนิยมนับถือบูชากันอย่างแพร่หลาย ในกลุ่มบุคคลที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ มีการสร้างรูปเคารพของพระคเณศประดิษฐานไว้ภายในวัดต่าง ๆ มากมายทั่วประเทศ และยังมีการจัดสร้างวัตถุมงคลในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นรูปเคารพของพระคเณศ ซึ่งรูปเคารพ วัตถุมงคล รวมไปถึงพิธีการต่าง ๆ ที่มีการส่งต่อจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน จัดเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่บุคคลในสังคมที่มีความศรัทธาในพระคเณศปฏิบัติยึดถือกันต่อ ๆ มา โดยมีอำนาจแฝงอยู่ในสัญลักษณ์เหล่านั้น เป็นแรงผลักดันทำให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีในการปฏิบัติ และเมื่อสิ่งเหล่านั้นสั่งสมมากขึ้นผ่านประสบการณ์ของชีวิตที่มีคุณค่าของประชาชนในสังคม จนกลายเป็นความรู้ที่สร้างสรรค์เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

บูร์ดิเยอ (Bourdieu, 1997) นำแนวคิดเรื่องทุนประยุกต์ใช้ศึกษาวัฒนธรรมโดยได้นิยามความหมายของทุนว่า สิ่งใดจะกลายเป็นทุนได้ก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นได้ทำหน้าที่ในฐานะความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม (Function as Social Relation of Power) ดังนั้นวัฒนธรรมความเชื่อในการนับถือพระคเณศอาจถูกมองในฐานะเป็นทุนชนิดหนึ่ง ที่สามารถสะสมและนำไปลงทุนได้เหมือนดังเช่นทุนทางเศรษฐกิจ หรือสามารถนำไปแปรรูปเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้ ทุนทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการรับรู้รสนิยมทางศิลปวัฒนธรรมรวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิตด้วย สิ่งที่พบกันโดยทั่วไปในสังคมที่นับถือศรัทธาพระคเณศคือการจัดรูปแบบของที่ระลึกของบูชาพระคเณศในรูปแบบที่แตกต่างกัน ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เพื่อให้การทำหน้าที่ของผลิตภัณฑ์ที่ประทับตราพระคเณศไม่ว่าจะเป็นเสื้อยืด กระเป๋า หรือแม้แต่การนำมาเป็นถุงน้ำหอม ก็เพื่อให้พระคเณศเข้าไปมีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของผู้คน

ภายใต้แนวคิดของสัญลักษณ์ การสร้างพระคเณศปางต่าง ๆ ขึ้นมากมายในสังคมไทยนั้น นำไปสู่การวิเคราะห์เมื่อมีข้อถกเถียงกันมากกว่า ทำไมชาวไทยพุทธจึงหันมานับถือเทพฮินดู ทั้งๆ ที่ตามหลักพุทธศาสนาแล้ว หากศาสนิกชนยึดมั่นปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริงแล้วย่อมไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานไปต่าง ๆ ว่า อาจเป็นเพราะสภาวะทางสังคมที่บีบรัดให้ต้องดิ้นรนขวบวช ขาดทุนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ขาดความมั่นคง ขาดการเยียวยาเอาใจใส่ ดูแล และแก้ไขปัญหาจากผู้ที่มีหน้าที่ และรัฐ ก่อให้เกิดภาวะบั่นทอนต่อสภาพจิตใจของผู้คน ทำให้ขาดความเชื่อมั่น จึงต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถช่วยให้มีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต มีความสุขและสมประสงค์ในสิ่งที่ต้องการ ดังนั้น การเลือกรับและนับถือเทพส่วนหนึ่งซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ จากการบอกเล่า จากความชอบ และจากการประชาสัมพันธ์ของผู้ผลิต ผู้จำหน่ายในเรื่องของ

ความศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงพิธีกรรมที่บ่งบอกความเป็นของแท้ยิ่งสร้างศรัทธาและความต้องการให้กับผู้ที่เชื่อ (หรือไม่เชื่ออย่าลบหลู่) หรือศรัทธาได้ไม่ยากนัก

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจจากการถกเถียงนี้ คือประเด็นที่วิพากษ์วิจารณ์ว่า การนับถือเทพยกตัวอย่างเช่นพระคเณศ อาจเป็นไสยศาสตร์และมกมาย ซึ่งหลักการทางพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้มีแนวคิดเช่นนั้น ความเห็นที่แตกต่างได้แบ่งแยกออกเป็นความเห็นแบบทวิลักษณ์ (binary opposition) ซึ่งสำหรับประเทศไทยที่มีหลักพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง จึงมีแนวโน้มที่พระคเณศจะถูกทำให้เป็นอื่น (otherness)

4.3 พระคเณศกับนวัตกรรมสังคม

Geoff Mulgan et al. (Mulgan, Tucker, Ali, and Sanders, 2007: 8) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมสังคมว่าหมายถึง กิจกรรม และบริการเชิงนวัตกรรมต่าง ๆ ที่มีแรงจูงใจที่จะมุ่งสนองความต้องการของสังคม แม้นวัตกรรมสังคมจะหมายถึงความใหม่และในทางปฏิบัตินักวิชาการมักจะให้ความสำคัญกับคุณค่าของนวัตกรรมมากกว่าความใหม่คือเน้นที่การสร้างประโยชน์ส่วนเพิ่มเป็นหลัก เมื่อเป็นเช่นนั้น ผลลัพธ์ต่างๆ ทั้งรูปเคารพที่ประทับตราพระคเณศ จึงน่าจะเป็นคุณค่าทางผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองความนับถือศรัทธาและคุณค่าในการใช้สอยของผู้คน

นวัตกรรมแบบเปลี่ยนแปลงทีละน้อย (Incremental Innovation) เป็นการต่อเติม ปรับเปลี่ยน ประกอบขึ้นโดยมีฐานมาจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว เป็นการปรับเปลี่ยนสิ่งเดิมที่มีอยู่ให้มีคุณค่าหรือสร้างคุณค่าได้มากขึ้น นวัตกรรมสังคมคือสิ่งใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ และแนวทางใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมที่สร้างคุณค่าทั้งในเชิงแก้ปัญหาและเชิงพัฒนาให้แก่สังคมได้โดยสร้างขึ้นมาบนฐานของแรงจูงใจทางสังคม คุณค่าของนวัตกรรมสังคมสามารถเพิ่มสูงขึ้นได้เมื่อเวลาผ่านไปหรืออาจเป็นไปในทางตรงกันข้าม นอกจากนี้เนื่องจากมีผลกระทบในระดับสังคม ดังนั้นแม้แต่ในสังคมเดียวกันคนบางคนอาจเห็นคุณค่าของนวัตกรรมสังคมที่เกิดขึ้นแต่คนอื่น ๆ อาจจะไม่เห็นก็ได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จะเรียกว่าเป็นนวัตกรรมสังคมต้องก่อให้เกิดคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งไม่ว่าจะมากหรือน้อย ทางตรงหรือทางอ้อม ต่อคนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดของสังคม

ความนับถือศรัทธาในเทพเจกเช่นพระคเณศเป็นการเติมความหวังให้กับความรู้สึกของผู้คน และการแปรความนับถือศรัทธาในรูปแบบของรูปเคารพและผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์ใช้สอยได้ จึงเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับความนับถือศรัทธานั้น การเป็นสิ่งใหม่นี้มิได้มีความหมายจำกัดเฉพาะความใหม่อย่างแท้จริง แต่อาจเป็นการปรับเปลี่ยนหรือต่อเติมให้เป็นแนวทางใหม่ที่แก้ปัญหาได้ดีกว่าแนวทางเดิมก็ได้ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการแก้ปัญหาเดิมด้วยวิธีคิดและ/หรือวิธีทำใหม่ก็ได้ ความใหม่นี้ดังกล่าวยังไม่จำเป็นต้องเป็นความใหม่สำหรับทุกคนเป็นการทั่วไปแต่ต้องเป็นความใหม่สำหรับบริบทนั้น ๆ นั่นคือคนในบริบทต้องรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ (Rogers, 2003: 12) ภายใต้แนวคิดของ Rogers จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า นวัตกรรมสังคมบนความเชื่อถือศรัทธามีอยู่จริง และกลายเป็นสิ่งใหม่ที่มีคุณค่าต่อสังคมที่เกิดขึ้นบนฐานของแรงจูงใจทางสังคม อย่างไม่ติดยึดกรอบเกณฑ์ใดๆ

นวัตกรรมสังคมอาจเกิดจาก “ผู้ประกอบการทางสังคม” (Social Entrepreneur) ที่ดำเนินการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยความปรารถนาที่จะสร้างคุณค่าทางสังคม แนวคิดผู้ประกอบการนั้นได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียง หลายคนเชื่อว่าผู้ประกอบการเป็นหัวใจของระบบเศรษฐกิจเพราะผู้ประกอบการเป็นผู้สร้างนวัตกรรมซึ่งการเกิดขึ้นของนวัตกรรมจะเป็นกลไก

หลักในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจโดยรวมได้ โดยการเทียบเคียง ผู้ประกอบการทางสังคมจึงถือเป็นผู้สร้างนวัตกรรมสังคมให้เกิดขึ้นในบริบทหนึ่ง ๆ (Dees, 1998: 4) ซึ่งผลิตภัณฑ์แผ่นน้ำหอมที่ยกขึ้นมาเป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งในงานวิจัยนี้ก็สะท้อนว่า เส้นแบ่งระหว่างผู้ประกอบการทางธุรกิจ กับผู้ที่นับถือศรัทธาพระคณาเป็นคนเดียวกัน เป็นกลุ่มคนเดียวกัน และสามารถสร้างนวัตกรรมสังคม หรือสิ่งใหม่ สิ่งที่เติมเต็มแรงจูงใจทางสังคมได้อย่างเหมาะสม

4.4 ความหลากหลายของพระคณาในสังคมไทย

แนวคิดเรื่องความหลากหลาย เป็นชุดความคิดที่เกิดขึ้นเพื่อทำการรื้อสร้าง (Deconstruct) แนวคิดสกุลเดิมโดยเฉพาะแนวคิดแบบโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functional) ที่ยึดมั่นในโครงสร้างและหน้าที่ว่าไม่ เป็นสิ่งที่จริงแท้แน่นอน ความหลากหลาย เป็นแนวคิดที่เริ่มต้นจากความกลับหัวกลับหาง สลับที่ หรือลบล้าง บรรดาระบบ ระเบียบลำดับชั้นต่างๆ ของสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ เนื่องจากการจัดระเบียบและลำดับชั้นต่างๆ คือ แหล่งอำนาจทางสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดความหมายต่างๆ ให้เกิดขึ้น เป็นการตั้งคำถามเพื่อปะทะกับชุด อำนาจวิธีคิดที่นิยมแยกสรรพสิ่งเป็นคู่ตรงข้ามเสมอ เมื่อปะทะแล้ว ลำดับต่อมาคือ การเข้าไปแทนที่ สวมรอย บรรดาระบบระเบียบเพื่อหลีกเลี่ยงระบบเดิมที่เขาต้องการปะทะ ระบบเดิมเป็นภาพสะท้อนของการเน้น ศูนย์กลาง สิ่งที่ยาวตัวและหยุดนิ่ง การปะทะเป็นไปเพื่อแสดงให้เห็นว่าทุกปัญหา ทุกสรรพสิ่งนั้นมีรูปแบบที่มีความหลากหลาย ไม่ตายตัว ไม่มีจุดศูนย์กลาง ทั้งนี้จุดศูนย์กลางจะมีได้เพียงแค่ช่วงเวลา ณ ขณะหนึ่งเท่านั้น

ถ้าเปรียบเทียบกับพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางของความเชื่อในสังคมไทย พระคณาซึ่งจะมีสภาพของ “ความเป็นอื่น” และพระคณาเป็น “ตัวบท” (Text) ที่ผ่านเวลาอันยาวนานของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา สังคม ระบบความสัมพันธ์ ระบบคุณค่า และอีกหลายด้านที่อยู่แวดล้อมมนุษย์ ดังนั้น ถ้าชาวพุทธรู้สึกว่าการนับถือพระคณาของคนในสังคม การบูชาพระคณาอย่างโจ่งแจ้งเป็นการรบกวน คุณค่า สิ่งซึ่งเป็นศูนย์กลาง แดร์ริดาเรียกการคุกคามนี้ว่า “ความเป็นอื่น”

ดังนั้นความหลากหลายของแดร์ริดา ไม่ได้จุ้ๆ ก็เกิดขึ้น หากแต่เกิดขึ้นเพราะการตั้งประเด็นคำถามต่อ แนวคิดที่เกิดขึ้นก่อน นั่นคือโครงสร้างนิยม ซึ่งมุ่งเน้นภาษาศาสตร์ ความหมาย สัญญา ที่มีต้นกำเนิดแบบ โครงสร้างที่แน่นอนตายตัว และวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม ที่มีแนวคิดในการให้ความสำคัญกับข้อใดข้อหนึ่ง โดยกดทับอีกข้อไว้เสมอ

ในขณะเดียวกัน กลไกทางความคิดของแดร์ริดาก็ตั้งประเด็นที่ท้าทาย เพราะเมื่อตัวบทนั้นเกิดความเป็น อื่น แต่ผู้คนที่ตระหนักได้ถึงประโยชน์ ในแง่ของความฝัน ความหวังและการสมหวัง หรือผิดหวัง เพื่อจะเริ่มต้น หวังกันต่อไป การตัดรอนความหวัง หรือกล่าวอีกทีคือการตัดรอนพระคณาออกไปจากความเชื่อของสังคมไทย เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนาไว้ ผู้วิจัยตระหนักจากการศึกษาวิจัยนี้ว่า ภายใต้การวิเคราะห์ด้วย จุดยืนแบบแดร์ริดา พระคณาคล้ายเหมือนว่าไม่ใช่ธรรมชาติ ไม่ใช่ของบริสุทธิ์ “แต่จริงๆ แล้วกลับเป็นสิ่งที่ขาด ไม่ได้” ซึ่งแดร์ริดาเรียกสภาวะที่พบนี้ว่า “สิ่งที่หายไปทีี่ดำรงอยู่” (The Present Absences) หรือ “ความเงียบ ที่กำลังผลิตอยู่” (Productive Silences) ฉะนั้น กระแสวิพากษ์วิจารณ์พระคณาในมิติของไสยศาสตร์ ความม งาย และเทพที่ไม่มีตัวตนจริง ฯลฯ จนทำให้พระคณาซึ่งมีความเป็นอื่น และดูเหมือนว่าถูกลดคุณค่า เพราะถูก

มองว่าไม่เป็นธรรมชาติ (ความไม่เป็นธรรมชาติ คือความเป็นอื่น) การอ้างเหตุผลแบบนี้ แดร์ริดาเรียกว่า “สิ่งที่สามารถรื้อสร้างได้”

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษา ถามตนเองว่าได้อะไรจากงานวิจัย หรือคนอื่น ๆ ได้อะไรจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยคงเพียงเอ๋ยอ้างด้วยความถ่อมตนว่า หากคนในสังคมรู้ถึง “สิ่ง” หรือ “ตัวบท” ที่สามารถรื้อสร้างได้แล้ว และกล้าที่จะรื้อในขั้นตอนสุดท้ายคนในสังคมจะสามารถทำลาย และแยกส่วนเพื่อแสดงให้เห็นจุดอ่อนของความเป็นธรรมชาติ (ความปกติ) ว่าแท้จริงแล้วสิ่งนั้นอาจไม่ใช่สิ่งที่คงทนถาวร แน่นนอน หรือเป็นศูนย์กลางอีกต่อไป หากแต่จะมีศูนย์กลางใหม่เกิดขึ้นเรื่อยๆ และประเด็นที่ทำทลายคือ “ความเป็นอื่น” จะทำให้เกิดการตั้งคำถาม เกิดความไม่มั่นคง สั่นคลอน เกิดความกำกวมขึ้น แดร์ริดาเรียกว่ามันเป็นการละเล่น (play) เหตุนี้เราจึงมักที่จะปฏิเสธและลดคุณค่าความเป็นอื่นทิ้งเสีย เพราะมองว่าความเป็นอื่นไม่เป็นไปตามธรรมชาติที่เราได้กำหนดหรือเคยรู้จัก นั่นคือจุดมุ่งหมายของการรื้อสร้างก็คือ การไม่ยึดศูนย์กลางเดิม แต่หาศูนย์กลางใหม่ไปเรื่อยๆ เป็นการทำความรุนแรงให้กับศูนย์กลางเดิม ดังนั้นการรื้อสร้างจึงเป็นการนำเสนอการละเล่น และในจุดที่เกิดการละเล่นนี้เองที่แดร์ริดาเรียกว่า ความหลากหลาย (Differance) การละเล่นหรือความหลากหลายเป็นทั้งโครงสร้างและการเคลื่อนไหว ที่ไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานแบบคู่ตรงกันข้าม แต่เป็นการละเล่นที่เป็นทั้งระบบของความแตกต่าง (Differ) ของร่องรอยของความแตกต่าง (Trace) ของพื้นที่ที่องค์ประกอบต่างๆ เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กัน พื้นที่ที่มีลักษณะของความตื่นตัว (Active) และเฉื่อยชา (Passive) ไปพร้อมกัน เพื่อร่วมกันผลิตช่องว่างที่จะช่วยเติมเต็มกับสรรพสิ่ง การละเล่นหรือความหลากหลายจึง “ผลิต” หรือ “สร้างพื้นที่” ของการกำลังจะเกิดหรือจะเป็น (A becoming space) ซึ่งทำให้เกิดความเป็นไปได้ในลักษณะต่างๆ ที่เป็นไปไม่ได้กับการเป็นคู่ตรงกันข้าม เช่น การปรากฏที่ไม่ปรากฏ หรือจุดศูนย์กลางที่ปราศจากจุดศูนย์กลาง และงานวิจัยนี้พบถึงความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างพระพุทธศาสนากับพระคณา แต่ทั้งสองสิ่งไม่ได้ขัดแย้งกัน ชาวพุทธสามารถอยู่ระหว่างความเชื่อทั้งสองสิ่งได้อย่างกลมกลืน ซึ่งผู้วิจัยอยากหยิบยืมคำพูดของแดร์ริดามากล่าวว่าเป็นสถานะของ “สิ่งที่หายไปที่ดำรงอยู่” (The Present Absences) นั่นเอง

6. สรุป

สรุปบทความการศึกษาคติความเชื่อและความศรัทธาต่อพระคณาในสังคมไทยบทบาทและอิทธิพลของพระคณาในวัฒนธรรมไทยพระคณาเป็นเทพเจ้าที่มีบทบาทสำคัญในวัฒนธรรมไทย โดยเป็นสัญลักษณ์ของความรู้ ความสำเร็จ และการขจัดอุปสรรค คติความเชื่อเกี่ยวกับพระคณาในประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ หลักฐานการนับถือพระคณาพบได้ในเอกสารโบราณ ศิลปกรรม และพิธีกรรมทางราชสำนัก รวมถึงการใช้รูปพระคณาเป็นสัญลักษณ์ของหน่วยงานสำคัญ เช่น กรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยศิลปากร ความเชื่อนี้ยังคงได้รับความนิยมและกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันในสังคมไทย

การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อและการปรับตัวในสังคม

ในปัจจุบัน ความเชื่อเกี่ยวกับพระคณศได้ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง พระคณศไม่เพียงเป็นเทพเจ้าที่ศักดิ์สิทธิ์ในฐานะผู้จัดอุปสรรคและมอบโชคกลาง แต่ยังมีบทบาทในพิธีกรรมและความเชื่อในเชิงไสยศาสตร์ การสื่อสารและการขอพรจากพระคณศสะท้อนถึงความใกล้ชิดระหว่างมนุษย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รูปเคารพพระคณศและวัตถุมงคลได้รับความนิยมในฐานะเครื่องรางที่ช่วยเสริมความมั่นใจและความสำเร็จ ทำให้ความเชื่อนี้ยังคงมีความสำคัญและแพร่หลายในวัดและศาสนสถานทั่วประเทศ

การศึกษาความหลากหลายเลื่อนในคติความเชื่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความหลากหลายของคติความเชื่อที่มีต่อพระคณศ โดยเน้นการรวบรวมคติความเชื่อ พิธีกรรม และนวัตกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพระคณศ รวมถึงวิเคราะห์การดำรงอยู่ของความเชื่อนี้ในบริบทสังคมปัจจุบัน งานวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการค้นคว้าเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและประชาชน การศึกษานี้เน้นวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความหลากหลายและการรื้อสร้าง เพื่อทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระคณศกับศรัทธาของคนไทยในเชิงลึก และแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของความเชื่อในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมคติความเชื่อเกี่ยวกับพระคณศ ศึกษาวัฒนธรรมทางสังคมของความเชื่อ และวิเคราะห์ความหลากหลายในศรัทธาต่อพระคณศ เพื่อนำเสนอกรอบความคิดที่ช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทและคุณค่าทางวัฒนธรรมของพระคณศในสังคมไทย.

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดนั้นได้เกิดองค์ความรู้ความเข้าใจใหม่ดังข้อเสนอแนะ คือ การบูชาพระคณศในสังคมไทยนั้น ไม่จำเป็นต้องถือปฏิบัติตามวิธีการของศาสนาพราหมณ์ และ ในสังคมไทยควรมีมุมมองหรือทัศนคติต่อเรื่องการบูชาพระคณศที่ไม่มีการยึดถือความเชื่อตามกลุ่มลัทธิเดิมที่บูชาพระคณศ ซึ่งผู้วิจัยไม่อาจกล่าวสรุปชี้ชัดได้ว่าการบูชาพระคณศของชาวพุทธในสังคมไทยนั้นถูกหรือผิด เพราะการบูชาพระคณศในสังคมไทยนั้นล้วนมีทั้งผลดีและผลเสียที่ควบคู่กันไป คำสอนในพระพุทธศาสนาแม้จะมีได้สอนให้บูชาพระคณศ และเทพเจ้าต่าง ๆ โดยตรง แต่ก็ไม่ได้มีการสั่งห้าม โดยการบูชาพระพิฆเนศตามทัศนะของพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องอย่างแท้จริงคือการบูชาโดยยึดหลักธรรมของพระพุทธศาสนา 3 ประการเป็นสำคัญ ได้แก่ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา วิธีการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนา คือ อามิสบูชาและปฏิบัติบูชา และการบูชาที่ต้องยึดหลักของความศรัทธาคู่กับปัญญา หากยึดหลักธรรมเหล่านี้ได้เป็นพื้นฐานในการบูชาแล้ว ย่อมถือว่าเป็นการบูชาที่ถูกต้องตามทัศนะของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

7.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาแนวคิด วิวัฒนาการ การผสมผสานทางความเชื่อพระพิฆเนศในสังคมไทย เพื่อให้เห็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนในบางมิติมากยิ่งขึ้น จึงควรที่จะศึกษาแบบเจาะจง เช่น กรณีการบูชาพระพิฆเนศของพระภิกษุสงฆ์ไทย การบูชาพระพิฆเนศในวัดทางพระพุทธศาสนา

8. เอกสารอ้างอิง

กิตติ วัฒนมะหาตม์. (2540). *ตรีทวปกรณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

กิตติพงศ์ บุญเกิด. (2552). *โครงการสุภยาตรา บุษบาพระพิฆเนศวร์ 3 วัฒนธรรม 4 เทวสถาน*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.

จิรัสสา คชาชีวะ. (2540). *พระพิฆเนศวร์ คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบในประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).

สุรศักดิ์ ทอง. (2553). *สยามเทวะ*. กรุงเทพฯ: มติชน.

Bourdieu, P. (1997). The forms of Capital. In A. H. Halsey, P. Lauder, P. Brown, & A. S. Wells (Eds.), *Education: Culture, Economy, Society* (pp. xx-xx). Oxford: Oxford University Press.